

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

Στην Πόλη που σβήνει

Ένα φωτογραφικό ντοκουμέντο γύρω από την καθημερινή ζωή των τελευταίων Ελλήνων

Πριν από σαράντα μόλις χρόνια, η ελληνική κοινότητα της Κωνσταντινούπολης ζούσε ακόμη μέρες ακμής, ανυποψίαστη για τα επικείμενα δεινά που θα την οδηγούσαν στον ξεριζωμό: τη νύχτα της 6 προς 7η Σεπτεμβρίου 1955 και τις απελάσεις του 1964-65. Ομη-

ροι της Τουρκίας στις διπλωματικές της αναμετρήσεις με την Ελλάδα, και εκτεθειμένοι στην εχθρότητα του συνοίκου λαού, οι ογδόντα χιλιάδες Έλληνες της Πόλης, εξαναγκάστηκαν σε εκπατρισμό. Μέσα σε δέκα χρόνια (1955-1965) ο ελληνικός πληθυσμός μειώθηκε στις σαράντα οκτώ χιλιάδες για να συρρικνωθεί στις μέρες μας σε λιγότερες από δύο χιλιάδες ψυχές.

Καμμία ελληνική γειτονιά δεν διασώθηκε στην σημερινή Κωνσταντινούπολη των δεκατεσσάρων εκατομμυρίων κατοίκων που έχει οριστικά απολέσει τον άλλοτε κοσμοπολίτικο χαρακτήρα της. Απομονωμένοι σε απρόσωπες συνοικίες, οι

Έλληνες που δεν μπόρεσαν ή δεν θέλησαν να εγκαταλείψουν την αγαπημένη πόλη, συμβιώνουν με ένα πληθυσμό αποτελούμενο κυρίως από ανατολίτες χωρικούς, που καμμία σχέση δεν έχουν με την Κωνσταντινούπολη, τους κατοίκους και την ιστορία της.

Και ενώ οι εύπορες οικογένειες και οι νεώτεροι που εργάζονται και έχουν δημιουργήσει κύκλους γνωριμιών αντεπεξέρχονται εν μέρει στις δυσκολίες συμβίωσης, τα φτωχά, και ιδίως τα ηλικιωμένα μέλη της φθίνουσας μειονότητας, δοκιμάζονται σκληρά.

Από την καθημερινή ζωή των φτωχών και μοναχικών αυτών ανθρώπων είναι οι φωτογραφίες που παρουσιάζουν σήμερα οι «Επτά Ημέρες». Το φωτογραφικό υλικό προέρχεται από το λεύκωμα «Οι τελευταίοι Έλληνες της Πόλης» του Κώστα Σακελλαρίου που θα κυκλοφορήσει στις 8 Νοεμβρίου από τις εκδόσεις «ΑΓΡΑ». Εκθεση με τις φωτογραφίες του λευκώματος θα εγκαινιαστεί την ίδια μέρα στην αίθουσα της Πολιτιστικής Εταιρείας «Πανόραμα».

Ο Κώστας Σακελλαρίου γεννήθηκε στο Μπρούκλιν της Νέας Υόρκης το 1959. Σπούδασε αραβική και περσική φιλολογία και από το 1988 άρχισε να εργάζεται ως φωτογράφος καλύπτοντας χώρες της Μέσης Ανατολής και της νότιας Ασίας για τον ξένο περιοδικό Τύπο. Από το τέλος του 1992 έως τις αρχές του 1995 έζησε στην Κωνσταντινούπολη φωτογραφίζοντας μέλη της ελληνικής μειονότητας. «Μία καλή φωτογραφία είναι ένα πράγμα διφορούμενο. Περισσότερες θα πρέπει να είναι στο μυαλό του θεατή οι ερωτήσεις που γεννά, από τις απαντήσεις που του δίνει», σημειώνει στον πρόλογο του λευκώματος. «Οι άνδρες και οι γυναίκες αυτών των φωτογραφιών είναι οι τελευταίοι Έλληνες της Πόλης έτσι όπως εγώ τους είδα στην προσπάθεια να ανιχνεύσω τι σημαίνει για μια κοινότητα χιλίων πεντακοσίων ανθρώπων να ζει τη ζωή της στη σκιά της μελαγχολίας έχοντας πλήρη επίγνωση ότι είναι οι «τελευταίοι».

Επιμέλεια αφιερώματος:
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΡΑΪΟΥ

Το φωτογραφικό υλικό του αφιερώματος είναι προσφορά των εκδόσεων «ΑΓΡΑ» από το υπό έκδοση λεύκωμα «Οι τελευταίοι Έλληνες της Πόλης» του Κώστα Σακελλαρίου.

ΕΚΘΕΣΗ ΗΜΕΡΩΝ
ΕΠΤΑ ΗΜΕΡΕΣ
ΚΥΡΙΑΚΗ 5 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1995

Εξώφυλλο: Χάσμοι. Το πάλαι ποτέ Πικριδίο, ενορία της Ιεράς Αρχιεπισκοπής χωρίς εκκλησία σήμερα. Ο ιερέας λειτουργός και ψάλτης της άδειας εκκλησίας. 1994.

Υπεύθυνος «Επτά Ημερών»:
ΒΗΣ. ΣΤΑΥΡΑΚΑΣ

Για το λόγο αυτό οι φωτογραφίες τραβήχτηκαν στο γηροκομείο του Μπαλουκλί, στα ορθόδοξα κοιμητήρια, στα έρημα σπίτια και κυρίως στις μισοσκότεινες βασιλικές της Πόλης, όπου οι Έλληνες, τα ίδια πάντα πρόσωπα, συναντούν με λαχτάρα τα υπόλοιπα μέλη της κοινότητας. Όπως όμως διερωτάται ο φωτογράφος «απεικονίζουν την αλήθεια οι φωτογραφίες; Και αν ναι, ποιά αλήθεια, εκείνη του φωτογράφου ή

κάποια άλλη;». Δικές σας οι απαντήσεις στο ερώτημα αυτό. Εμείς, στην προσπάθειά μας να εντοπίσουμε την αλήθεια που γλιστράει έξω από το φωτογραφικό κάδρο, συνοδεύσαμε τις φωτογραφίες με κείμενα Κωνσταντινουπολιτών συγγραφέων που γνώρισαν και έζησαν τις ευτυχισμένες μέρες της Επτάλοφης Πολιτείας, αλλά και τις τωρινές. Αναμεσά τους ο ιατρός-συγγραφέας κ. **Ακύλας Μήλλας**, στάθηκε πολύτιμος

*Ρωμιές στο συσσίτιο
του Αγίου Κωνσταντίνου
στο Ταρλάμπασι. 1993.*

σύμβουλος στην επιλογή αυτών των κειμένων, που ξυπνούν τις μνήμες και απαλύνουν την τραγική πραγματικότητα που απεικονίζουν οι φωτογραφίες.

Τονίζοντας ταυτόχρονα την αντίθεσή της με την εικόνα των ευτυχισμένων ημερών στις αρχές του αιώνα, και κυρίως στα τέλη του προηγούμενου, όταν οι Τούρκοι δεν είχαν ακόμη εξαρθρώσει την άρχουσα τάξη της Πολιτικής Ρωμοσύνης.

**«Πού φεύγετε;
Θαρρείτε πως μόνο
τα παιδιά ορφανεύ-
ουν;».**

Πατριάρχης Αθηναγόρας

«Οι Χριστιανοί πρέπει να φύγουν. Η Κωνσταντινούπολις δεν δύναται να εξαιρεθεί. Η περίοδος της Ανακωχής απέδειξε ότι η παραμονή των μη Μουσουλμάνων εις την χώραν μας αποτελεί συμφοράν δι' ημάς [...] δεν δυνάμεθα πλέον να συζησωμεν ως συμπατριώται μετά των ανθρώπων αυτών, των οποίων η προδοσία έφτασεν εις το κατακόρυφον. Η ανταλλαγή θα ικανοποιήσει και τους Χριστιανούς, οι οποίοι ούτω θα δυνηθούν να ζήσουν εκεί όπου θέλουν και όπως θέλουν. Διότι άλλως ας ληφθεί υπ' όψιν ότι ημείς επί του προκειμένου εδώσαμεν την οριστικήν και αμετάκλητόν μας απόφασιν».

Εφμ. «Τεβχήδ», Κωνσταντινούπολη, 1923.

Ο ξεριζωμός συνεχίζεται

Η δραματική συρρίκνωση της άλλοτε ακμαίας ελληνικής κοινότητας

Λειτουργία στο αγίασμα της Αγίας Παρασκευής στα Θεραπεία. Το παρεκκλήσι απειλείται με κατεδάφιση λόγω των έργων για τον καινούργιο δρόμο που έχει σχεδιαστεί να περάσει από εκεί. Ενα λεωφορείο πληρωμένο από την ενορία επιτρέπει στους προσκυνητές να συμμετέχουν στις θρησκευτικές εκδηλώσεις της Πόλης. Θεραπεία 1993.

Της **Μαργαρίτας Πουτουρίδου**

Ιστορικού, νποψ. διδάκτορος Παντείου Πανεπιστημίου

ΣΤΗ μυθολογία κάθε λαού υπάρχουν ορισμένα πρόσωπα, γεγονότα και τόποι που ξεφεύγουν από τις διαστάσεις της καθημερινότητας και περιβάλλονται το μανδύα του ξεχωριστού και του συμβολικού. Στη μυθολογία της Ρωμιοσύνης η Κωνσταντινούπολη, η κατ' εξοχήν «Πόλη», είναι ο βαρύνων τόπος, το σπουδαιότερο σημείο αναφοράς ενός λαού κι ενός πολιτισμού, που για αιώνες σφράγισε την πορεία και συνέβαλε τα μέγιστα στη διαμόρφωση της φυσιογνωμίας της ανατολικής τουλάχιστον λεκάνης της Μεσογείου.

Η πρωτοκαθεδρία της Κωνσταντινούπολης στην κοινωνικο-οικονομική και πολιτική ιστορία του Ελληνισμού διαπερνά τη βυζαντινή και την οθωμανική της περίοδο και φτάνει μέχρι τη νεότερη εποχή. Ακόμα και μετά την αναγνώριση του ανεξάρτητου νεοελληνικού κράτους το 1830 και ως την τελική έξοδο του Ελληνισμού απ' τις αρχέγονες πατρίδες της

Ανατολής το 1922 εξακολουθούσε να διατηρεί την αίγλη του «εθνικού κέντρου», τίτλο επίζηλο που οπωσδήποτε επιθυμούσε αποκλειστικά για τον εαυτό της η αφανής, επαρχιώτισσα πρωτεύουσα του νεοσύστατου ελληνικού βασιλείου.

Στην Ευρώπη του 19ου και των αρχών του 20ου αι. η πρωτεύουσα της οθωμανικής αυτοκρατορίας ξεχώριζε για το γοητευτικό κράμα θρησκευ-

τικού στοιχείου της αυτοκρατορίας τόσο υποδειγματική όσο συχνά υποστηρίζεται σ' ένα τμήμα της βιβλιογραφίας προερχόμενο κυρίως απ' τις απέναντι ακτές του Αιγαίου.

Οι μεταρρυθμίσεις, ωστόσο, στις οποίες προχώρησαν οι οθωμανοί σουλτάνοι κατά τη διάρκεια του 19ου αι. -όχι χωρίς πίεση απ' την πλευρά των μεγάλων ευρωπαϊκών δυνάμεων (Αγγλίας, Γαλλίας, Ρω-

πύλης αφέθηκε να δράσει ανενόχλητο. Ετσι κι ενώ οι Τούρκοι υπερτερούσαν πληθυσμιακά ως εθνικό στοιχείο, Εβραίοι, Αρμένιοι και Ελληνες με την εκτεταμένη τους εμποροβιομηχανική και χρηματιστηριακή δραστηριότητα, τις τραπεζικές τους εργασίες και τους πολιτιστικούς δεσμούς τους ανά τον κόσμο προσέδιδαν στην Κωνσταντινούπολη την αίγλη του κοσμοπολίτικου κέντρου της εποχής. Ταυτόχρονα, με το να αντλούν τα πρότυπα του κοινωνικού εκσυγχρονισμού τους από την προηγμένη Δύση γίνονταν φορείς μιας καινοφανούς για τα οθωμανικά δεδομένα φιλοσοφίας στην οργάνωση τόσο της ιδιωτικής όσο και της κοινωνικής ζωής.

Η σύγχρονη Ισταμπούλ των δεκατεσσάρων εκατομμυρίων, καρπός της ανεξέλεγκτης εσωτερικής μετανάστευσης των τελευταίων δεκαετιών από την ενδοχώρα της Ανατολίας και τη Μαύρη Θάλασσα κυρίως, έχει χαράξει μια πορεία διαφορετική από εκείνη που ακολουθούσε ως το πρώτο τέταρτο του αιώνα μας. Για τη

Συνέχεια στην 6η σελίδα

«Ο λαός της χάριτος. Μια φούχτα και μια οικουμένη. Στεφανωμένοι με δάφνες, μα και με σύμβολα πάθους».

Ευάγγελος Γαλάνης, Μητροπολίτης Πέργης.

ών, λαών και πολιτισμών που είχε να επιδείξει. Στους δρόμους, στις συνοικίες, στα παζάρια και στα χάνια, στα λιμάνια της έρχονταν καθημερινά σ' επαφή Τούρκοι και Εβραίοι, Έλληνες κι Αρμένιοι, Δυτικοευρωπαίοι και Αραβες.

Η συνύπαρξη αυτή αναμφισβήτητη δεν υπήρξε τόσο αρμονική ούτε και η ανεκτικότητα του κυρίαρχου τουρ-

σίας)- και κυρίως εκείνες του 1839 και 1856 επέφεραν σαφή βελτίωση στις συνθήκες διαβίωσης των μειονοτήτων.

Σαν αποτέλεσμα των μεταρρυθμίσεων οι τελευταίες δεκαετίες του 19ου και οι πρώτες του 20ου αι., η «χρυσή εποχή» της Σταμπούλ, αποτελούν στην ουσία την περίοδο κατά την οποία το μειονοτικό στοιχείο της

Επίτροπος στη λιτανεία της εικόνας του Αγίου Νικολάου στο Νεοχώρι, το μεγαλύτερο άλλοτε από τα χωριά και παραπόλια του Βοσπορινού Κατάστανου, αλλά και το νεώτερο, αφού συνοικίστηκε στους μετά την Αλωση χρόνους. Θαλασσινοί οι νεοέποικοι Νεοχωρίτες, ψαράδες και γκεμιτζήδες το πλείστον, διακρίνονταν μαζί με τους γειτονικούς τους Μεγαρευμιώτες και Θεραπειανούς ως «οι πλέον επιτήδειοι των κωπηλατών και αλιέων του Κατάστανου». Νεοχώρι 1994.

Γυναίκα στο Γηροκομείο του Μπαλουκλί. Εδώ περνούν τα τελευταία τους χρόνια, τα ηλικιωμένα μέλη της φθίνουσας μειονότητας. Μπαλουκλί 1994.

Συνέχεια από την 4η σελίδα
 νέα γενιά των Τούρκων, που κάνει τον περίπατό της καθημερινά στον πεζόδρομο της λεωφόρου Ιστικλάλ, αλλοτινής Μεγάλης Οδού του Πέρα, οι ιστορίες από την παλιά Σταμπούλ των «αλλοθρήσκων» αποτελούν εικόνες ενός ωραιοποιημένου μαγικού παρελθόντος, που από τη μια στιγμή στην άλλη κι ανεξήγητα εξαφανίστηκε, συμπαρασύροντας στην εξαφάνιση κι εκείνους που ήταν η ψυχή και η κινητήρια δύναμή του.

Νοσταλγική αναπόληση

Εβδομήντα χρόνια κεμαλικής πολιτικής που συνοψίζεται περίφημα στο δόγμα «Στην Τουρκία ζουν μόνο Τούρκοι» έχει καταφέρει να απαλείψει από την ιστορική γνώση ακόμη και των πιο μορφωμένων και περισσότερο φιλελεύθερων ομάδων κεφάλαια ολόκληρα από τη ζωή όχι μόνο της οθωμανικής αυτοκρατορίας αλλά και του νεότερου τουρκικού κράτους. Σήμερα πολύ συχνά ακούει κανείς τους προοδευτικούς θαμώνες των λογοτεχνικών café στο Μπέηογλου –το παλιό Πέρα των Ελλήνων– να μιλούν με θαυμασμό έως και με περηφάνια για την κοσμοπολιτική, πολυεθνική και πολυθρησκευτική κοινωνία της παλιάς Κωνσταντινούπολης και τα επιτεύγματά της στους τομείς της οικονομίας, του πνεύματος και φυσικά της διασκέδασης. Η αναγνώριση, ωστόσο, της

προσφοράς των μειονοτήτων –πράγμα που από μόνο του είναι μια αξιοσημείωτη εξέλιξη των τελευταίων χρόνων– φτάνει μονάχα ως τη νοσταλγική αναπόληση των «παλιών καλών ημερών, όπου όλοι ζούσαν μονιασμένοι κι αδελφωμένοι». Κανείς δε φαίνεται να προβληματίζεται για τα αίτια, που προκάλεσαν τη φυγή και τη συρρίκνωσή τους. Κανένα δε φαίνεται να πονηρεύει το γεγονός ότι μοιάζει μάλλον απίθανο ένα από τα πιο δραστήρια τμήματα μιας ανοιχτής ανεκτικής κοινωνίας ξαφνικά και χωρίς καμία προφανή αιτία να ξεσηκωθεί και να εγκαταλείψει βωμούς και εστίες αιώνων – στην περίπτωση των Αρμενίων μάλιστα προς άγνωστη κατεύθυνση. Ermeniler, Yehudiler, Rumlar... hepsi gitmisler⁽¹⁾.

Συρρίκνωση

Μέσα σε μια τέτοια ατμόσφαιρα επιλεκτικής θεώρησης της ιστορίας καλούνται να διαιωνίσουν την ελληνική παρουσία στην Κωνσταντινούπολη οι περίπου χίλιοι πεντακόσιοι Ρωμιοί της Πόλης. Μόλις σαράντα χρόνια πριν η μειονότητα αριθμούσε περί τις εκατό χιλιάδες άτομα. Τα Σεπτεμβριανά του '55, όμως, οι απελάσεις του '64, το ψυχροπολεμικό κλίμα που ακολούθησε την τουρκική εισβολή του '74 στην Κύπρο, με μια κουβέντα το γεγονός πως από το 1923 κι εντεύθεν η ελληνική κοινότητα χρησιμοποιείται έντεχνα από την τουρκική πλευρά ως σημείο πίεσης της Ελλάδας για υποχωρήσεις

στα ελληνοτουρκικά οδήγησε στη δραματική συρρίκνωση των ημερών μας.

Μεσ' στην κοσμοπλημμύρα της σύγχρονης Κωνσταντινούπολης πώς να ξεχωρίσει κανείς χίλια πεντακόσια άτομα... Πολύ περισσότερο που η πλειοψηφία τους είναι γέροι κι αποκαμωμένοι, άνθρωποι χωρίς πόρους και οικογενειακή υποστήριξη, μια και τα παιδιά τους λείπουν εδώ και χρόνια στην Ελλάδα, την Αμερική και τις χώρες της Δυτικής Ευρώπης. Σκορπισμένοι λίγοι λίγοι στις παλιές συνοικίες των Ρωμιών, που από χρόνια πια έχουν αλωθεί από τους «άλλους», οι ηλικιωμένοι περνούν τις μέρες τους με τον ίδιο πάντα αργό ρυθμό. Σπάνια βγαίνουν στον κόσμο κι όταν το αποτολμούν οι διαδρομές τους φτάνουν ως το γειτονικό μακάλη για να προμηθευτούν τα απολύτως απαραίτητα ή το πολύ ως το νοσοκομείο του Μπαλουκλή για μια γρήγορη εξέταση. Οι μέρες τους σηματοδοτούνται από τις λειτουργίες στην εκκλησία της ενορίας τους ή στην εκκλησία κάποιας γειτονικής συνοικίας, όπου μετά την απόλυση θα βρουν την ευκαιρία να τα πουν λιγάκι με παλιούς γνωστούς και φίλους, τους λίγους που απόμειναν και που τα χρόνια κι οι ανάγκες της καθημερινότητας τους πήραν σ' άλλες γειτονιές. Για τους Πολίτες το περιβάλλον της εκκλησίας και η «κοινοτική αίθουσα», όπου μαζεύονται για ένα τσάι μετά τη δοξολογία, είναι ο μόνος χώρος που έμεινε για να τους συντηρεί την ψευδαίσθηση πως ακό-

Ψυχοσάββατο στο ελληνικό νεκροταφείο του Σισλί, το σημαντικότερο και το πλέον μεγαλύτερο από τα ορθόδοξα κοιμητήρια στην Πόλη. 1994.

μη αποτελούν ιδιαίτερο κοινωνικό σύνολο κι όχι εγκατελειμμένες μονάδες χωρίς σημείο αναφοράς, μέσα στη μαζικότητα μιας απρόσωπης τουρκικής μεγαλούπολης.

Το μέλλον

Πόσο ευίωνες μπορεί να είναι οι προβλέψεις για το μέλλον μιας μεινότητας, που απλά δεν έχει παιδιά, δεν έχει νέους... Τα έξι επτά εν λειτουργία ελληνικά δημοτικά σχολεία της Κωνσταντινούπολης μετρούν στα δάχτυλα τους λιγοστούς μαθητές που κάθονται καθημερινά στα θρανία τους.

Η ίδια κατάσταση στα γυμνάσια και στα λύκεια. Θα περίμενε κανείς πως το επίπεδο της εκπαίδευσης τουλάχιστον, εφόσον μιλάμε για τόσο λίγους εκπαιδευόμενους, θα ήταν υψηλό. Αντί γι' αυτό απαρχαιωμένα βιβλία, που τα παιδιά αναγκάζονται να επιστρέφουν στα τέλη της σχολικής περιόδου για να τα χρησιμοποιήσουν οι επόμενοι, κτίρια ετοιμόρρο-

πα, χωρίς θέρμανση το χειμώνα, και χρόνια προβλήματα στην έγκαιρη άφιξη των μετακλητών καθηγητών από την Ελλάδα.

Δεν είναι ν' απορεί, λοιπόν, κανείς που οι παραιτήσεις και οι κουβέντες του παιχνιδιού στα διαλείμματα γίνονται τις πιο πολλές φορές στα τουρκικά. Η τουρκική εξάλλου τείνει να καθιερωθεί στις περισσότερες εκδηλώσεις της ζωής, ακόμη και στις ενδοοικογενειακές σχέσεις των νεότερων, που όσο περνά ο καιρός και η μειονότητα φθίνει έχουν όλο και λιγότερα ελληνικά ακούσματα.

Η πιθανότητα της αφομοίωσης για τους τελευταίους Ρωμιούς της Πόλης αποτελεί πλέον ορατό κίνδυνο. Οι ηλικιωμένοι ένας ένας φεύγουν, οι νεότεροι αναζητούν ένα καλύτερο μέλλον στην Ελλάδα. Γι' αυτούς που μένουν πίσω ο ορίζοντας ολοένα και περιορίζεται.

Στα αμέσως επόμενα χρόνια η ενδογαμία στους κόλπους της κοινότητας δεν θα αποτελεί εύκολη υπόθεση. Από την άλλη, η μειονότητα παρά

το δημογραφικό της πρόβλημα ακόμα δεν καλοβλέπει τους γάμους με Τούρκους –με «Οθωμανούς» ή «ντόπιους» όπως υποτημητικά τους αποκαλεί– κι όποιον αποτολμήσει ένα τέτοιο ζευγάρι τον αντιμετωπίζει επιφυλακτικά στην καλύτερη των περιπτώσεων.

Οικουμενικό Πατριαρχείο

Στην κορυφή της πυραμίδας το Οικουμενικό Πατριαρχείο της Κωνσταντινούπολης ζει από κοντά τους επιβραδυνόμενους ρυθμούς της μειονότητας. Ο προκαθήμενος της Ορθοδοξίας εκφράζει σεμνά την αισιοδοξία του για το αύριο.

Το επίσημο τουρκικό κράτος, ωστόσο, επιμένει να υποστηρίζει πως δεν αναγνωρίζει τον Πατριάρχη ως Οικουμενικό παρά ως κεφαλή της μητρόπολης Κωνσταντινουπόλεως και πνευματικό ηγέτη των ορθόδοξων της Τουρκίας. Ταυτοχρόνως

φαίνεται πως η συνεχιζόμενη τα τελευταία χρόνια αύξηση της δύναμης των συντηρητικών ισλαμιστών στη χώρα ίσως εγκαινιάσει μια νέα περίοδο στη ζωή της ελληνικής κοινότητας. Τον Μάη '94, δύο μήνες μόνο αφού το ισλαμικό Κόμμα της Ευημερίας κέρδισε τον κεντρικό δήμο της πόλης, η αστυνομία μόλις που πρόλαβε να εξουδετερώσει τρεις ωρολογιακούς μηχανισμούς λίγο πριν εκραγούν στον περίβολο και τη στέγη του πατριαρχικού οίκου στο Φανάρι.

Ως επίρρωση της ξενοφοβίας –ή καλύτερα της δυτικοφοβίας– που άρχισε να αναδύεται δειλά δειλά στην τουρκική κοινωνία σαν αποτέλεσμα της κρίσης στην οικονομία και την εσωτερική συνοχή της χώρας, συχνές είναι οι αναφορές στον ημερήσιο Τύπο για ελληνοκινούμενες απόπειρες να καταστεί το Φανάρι ορθόδοξο Βατικανό στην καρδιά της τουρκικής Ισταμπούλ.

Θα παρατηρούσε κανείς πως παρόμοιες, δύσκολες καταστάσεις ο Ελληνισμός της Τουρκίας τις έχει α-

ντιμετωπίσει πολλές φορές. Η μεγάλη ειδοποιός διαφορά σήμερα, όμως είναι πως η μειονότητα της Πόλης δεν έχει πια ούτε τη δύναμη ούτε και τους μηχανισμούς, για ν' αντεπεξέλθει στις πιέσεις των καιρών.

Οι φήμες για παράνομες συνδιαλλαγές με αντικείμενο την ακίνητη περιουσία της κοινότητας, τα παράπονα για την πλημμελή διανομή του χρηματικού βοηθήματος απ' τις υπηρεσίες του ελληνικού προξενείου, η αδιαφορία της Ελλάδας για τα προβλήματα της μειονότητας, δεκάδες άλλα φανταστικά και ουσιαστικά παράπονα κατατρώγουν τα ανύπαρκτα σχεδόν αποθέματα της ζωτικότητάς της. Κι ο χρόνος σίγουρα δεν είναι σύμμαχος...

Σημείωση: (1) «Αρμένιοι, Εβραίοι, Ρωμιοί... όλοι έφυγαν»: είναι χαρακτηριστικό ότι ένας Τούρκος για να εκφράσει την έννοια *έφυγαν* επιστρατεύει έναν ιδιαίτερο χρόνο, που διαθέτει η τουρκική γραμματική και χρησιμοποιείται για να δηλωθεί μια πράξη η οποία έγινε στο παρελθόν και για την οποία ο ομιλών δεν έχει άμεση γνώση ούτε και ευθύνη.

Μοναξιά και ο «απαραίτητος» διάκονος στην κοινοτική αίθουσα του Αγίου Γεωργίου, στο πάλαι ποτέ Χρυσοκέραμο Τσεγκέλκιοϊ. 1993.

«Στην αρχή τα νέα έφταναν στην Πόλη συγκεχυμένα, α-όριστα, αμφίβολα, προκαλώντας παντού τη νευρικότητα και την ανησυχία. Μα γρήγορα ο καθένας κατάλαβε τι ακριβώς συνέβαινε. Η Ελλάδα είχε χάσει το μεγάλο παιχνίδι της, ξεριζωνόταν από τη Μικρασία. Η Αγία-Σοφιά έμενε και πάλι μουσουλμάνοι. Τα λαμπρά σχέδια του 1918 είχαν απατηλές οπτασίες, παραισθήσεις, όνειρα. Κ' η επιστροφή στην πραγματικότητα ήταν, αλήθεια, πολύ οδυνηρή. Δεν είχε έρθει λοιπόν το πλήρωμα του χρόνου, η ιστορική ώρα, η ώρα της Μεγάλης Ιδέας, που την προσδοκούσαν με τόση λαχτάρα και τόση πίστη πέντε τυρανισμένοι και ματόβρεχτοι αιώνες. Ψέματα είτανε! Ο περήφανος ίσκιος του Αυτοκράτορα παρατούσε και πάλι τα Τείχη και γυρνούσε στην κρύπτη του, νικημένος για δεύτερη φορά. Η τούρκικη Σταμπούλ ξυπνούσε από το λήθαργο της ηττοπάθειας και της μοιρολατρίας, αργοκουνιότανε απειλητικά, μούγγριζε μες στα δόντια της, ξέσπαγε ξαφνικά σε μια σπαρακτική κραυγή χαράς και περηφάνειας και μίσους. Από την άλλη μεριά του Κερατίου μαζεύανε βιαστικά τις γαλανόλευκες σημαίες, παρακαλούσανε με δάκρυα την Υπέρμαχη της Πόλης να φυλάει το λαό της από νέες συμφορές. Το Φανάρι γυρνούσε βουβό στα περασμένα του. Ψέματα είτανε!

Γεώργιος Θεοτοκάς, «Αργώ»

Ο ναός των Πατριαρχείων είναι γεμάτος από τα ορθόδοξα χριστιανικά πλήθη του Φαναρίου και τους άρχοντες, τους τιτλούχους της Πόλης και των Αυτοκεφάλων Εκκλησιών καθώς και τους αντιπροσώπους των άλλων δογμάτων που έχουν κληθεί.

Οι χριστιανοί πρεσβευτές φορεμένοι τις επίσημες τους στολές και τα παράσημα, κρατούν θέση τιμής κατάντικρα στο Δεσποτικό. Ο πρεσβευτής της Μεγάλης και Αγίας Ρωσίας είναι δίπλα στον Πατριάρχη.

Στο επόμενο στασίδι επίσημος, συγκινημένος στέκει με τη γαλάζια ταινία λοξά στο στήθος και τα παράσημα στη σειρά ο Έλληνας πρέσβης. Είναι ακόμη οι πρόξενοι, οι αποκρισάριοι, οι αντιπρόσωποι από τα διάφορα ορθόδοξα Πατριαρχεία. Δεν υπάρχει επαρχία της Ανατολής, της Θράκης, του Πόντου, που να μην έστειλε τον επίσημο απεσταλμένο της στη μεγάλη αυτή τελετή της Χριστιανοσύνης.

Οι δεσποτάδες της Ιεράς Συνόδου στράφτουν ολόκληροι στα χρυσά τους. Από τους κρυσταλλένιους πο-

λυελέους το φως χύνεται σ' όλο τούτο το χρυσοτυμένο πλήθος και ο ναός λάμπει σαν άυλος. Οι ασημένιες καντήλες από ψηλά μεταμορφώνονται αυτούσιες σε φως.

Η λευκή γενειάδα του Ιωακείμ Γ' κατακυλά στο στήθος, ο πανίερος Σάκκος της Τιβεριάδος τεντώνει στις φαρδιές πλάτες του.

Ψηλός, μεγαλοπρεπής, ευσεβής, σηκώνει τα χέρια και εύχεται: «Υπέρ του Σύμπαντος Κόσμου». Και κάτι από το μεγαλείο, από την έκταση αυτού του μεγάλου Κόσμου, περνά στη φωνή και αντικατοπτρίζεται στο βλέμμα του. Η Ορθοδοξία βρίσκεται στη μεγάλη και επίσημη ώρα της.

— Στώμεν καλώς!

Εδώ, από το μελαγχολικό, υγρό Φανάρι ξεκινούσε το Άγιο Μύρο που θα έδινε το Χρίσμα της Εξουσίας στους Αυτοκράτορες και τους Ορθόδοξους Βασιλείς της Οικουμένης άλλοτε.

Από το παλαιό, ταπεινωμένο Φανάρι, την Εδρα του Οικουμενικού Πατριαρχείου, που βρίσκεται στην πάλαι ποτέ πρωτεύουσα της Βυζαντι-

νής Αυτοκρατορίας, εννεακόσια χρόνια πριν παρουσιαστεί στη σκηνή της Ιστορίας το τουρκικό κράτος, ξεκινά ακόμη το Μύρο που μας μεταμορφώνει σε χριστιανούς. Από αυτό το κέντρο της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας εκπορεύεται η πνευματική, και κατά κάποιο τρόπο η κατά Χριστόν ζωή τριακοσίων πενήντα εκατομμυρίων ορθοδόξων σε όλη την Οικουμένη.

Με δάκρυα στην ψυχή σημειώνουμε πως τούτο το κυνηγημένο Οικουμενικό Πατριαρχείο αναγνωρίστηκε από τον Ιουστινιανό με ψήφισμα που έγινε νόμος τον Νοέμβριο του 530:

«Ὡς ἡ Ἀγιωτάτη Μεγάλη Ἐκκλησία τῆς Ευδαίμονος Κωνσταντινουπόλεως, ὡς ἡμετέρα καὶ πάντων Μήτηρ, ἥτις Κεφάλαιον ἐστὶ τῶν ἄλλων ἀπασῶν Ἐκκλησιῶν».

Και ὁμως αὐτὸν τὸν Αἰωνόβιο καὶ Πανορθόδοξο Θεσμό θέλει νὰ ἀφανίσει ἡ βάρβαρη, ἡ σκοτεινὴ καὶ ἀσεβέστατη ἐποχὴ μας.

Τατιάνα Σταύρου

«Το ζωντανό Βυζάντιο», Εκδόσεις «Αποστολική Διακονία»

«Και θ' απομείν' η θύμηση του κόσμου που τόσο ωραίος ήταν μια φορά»

Ακος Δασκαλόπουλος

Λευκορωσίδα που έζησε τις λαμπρές μέρες του κοσμοπολίτικου Πέρα, μόνη στην απέραντη αίθουσα του εθνικού γηροκομείου. Μπαλουκλί 1994.

Ρωμιά στο υπνοδωμάτιο του τριώροφου ξύλινου σπιτιού της στο Μέγα Ρέμα. 1994.

Λαϊκός στο
ιερό. Από
τους στερ-
νούς κι αυ-
τός της Ρω-
μιοσύνης.
Φανάρι 1994.

Ο ήλιος τραβά το δρόμο
του κ' οι μέρες μου σώ-
νουνται. Αυτό μου κάνει
καλό, γιατί οι μέρες που
σώνουνται είναι μαύρες
νύχτες. Σιγά - σιγά αγιάζει
η ψυχή μου και πάγω στην
ανάπαυση του Κυρίου. Δε
με φραίνουνε πια τα επί-
γεια λουλούδια, που τα
μαραίνει έτσι μ' ένα φύ-
σημα τ' αγριοβόρι. Δε ζώ-
νω το κεφάλι μου με μυρ-
τιά, που ζει μονάχα μια
μέρα. Όλα τούτα είναι
φαρμακερά πιοτά, που
δροσιζουνε την καρδιά
μου για μια στιγμή, για να
της ανοίξουνε αγιάτρευ-
τες πληγές. Τράβα μπρος,
λαμπερό άστρο! Αν κάπο-
τες στάθηκα τόσο φτυχι-
σμένος, που να πιθυμώ να
μην είναι οι γύροι σου έ-
τσι γλήγοροι, τώρα βλέπω
καλά πως ο κακομοίρης
θνητός έχει μόνο ένα λι-
μάνι σωτηρίας: κείνο που
πας κι αράζεις κ' εσύ κάθε
βράδι...

Φώτης Κόντογλου,
«Το Αίβαλί, η πατρίδα μου».

Θλιβερό το απόβραδο της εικοστής ενάτης Μαΐου –ημερομηνία ορόσημο στην πορεία της Ρωμιοσύνης αλλά και όλου του Χριστιανικού κόσμου– κι αναρωτιέμαι πόσοι τάχα απέμειναν να θυμούνται πως χρόνια πριν, στην απόμακρη εκείνη ρηγιά του Βυζαντίου, κάθε χρόνο, κάθε τέτοια μέρα που οι κυρίαρχοι πανηγύριζαν την επέτειο της Αλώσεως, γινόταν σιωπηρά σύναξη μιας πλειάδας αθεράπευτων νοσταλγών του Βυζαντίου και εκεί, πίσω από τους υψηλούς μαντρότοιχους του Αγίου Νικολάου, του παρά την Πύλην του Αγίου Ρωμανού όπου έπεσε ο Κωνσταντίνος, τελούσαν τρισάγιο εις μνήμην του ύστατου βυζαντινού αυτοκράτορα.

«Εμπνευστής του μνημοσύνου», διηγείται ο Κωνσταντίνος Γρίβας, «ήταν ο Τζανής ο Παπαδόπουλος, ο σοφός εκείνος και ενθουσιώδης καθηγητής της ιστορίας στην Μεγάλη του Γένους Σχολή. Παρόντες και οι χρόνια τώρα μακαριστοί Θεοφάνης Μέντζος, Αντώνης Μαλέτσκος, Ειρήναρχος Κόβας, Νικόλαος Δάσας, Μιλτιάδης Νομίδης...». Ήταν η δεκαετία του τριάντα. Αργότερα έσπευσαν να τους πλαισιώσουν ο Δημήτρης Χαβιαρόπουλος, ο Γιώργος Πατριαρχέας με νεότατο τότε τον Καλλίνικο Γκιουζέλογλου. Την πρώτη εκείνη φορά, το 1927, ο ανίδεος και αγαθός ιερέας που εκλήθη προς τέλεσιν της μυσταγωγίας, άρχισε χωρίς την παραμικρή υποψία να μουρμουρίζει λόγια χιλιοειπωμένα γι' αυτόν ένα βιαστικό και συνηθισμένο τρισάγιο για τον κάθε παπά. «Όταν κοντοστάθηκε να ρωτήσει το όνομα του μνημονευομένου και του ψυθίρισαμε πως επρόκειτο για τον «Κωνσταντίνο Παλαιολόγο τον αυτοκράτορα και πάντας τους προ των τειχών της Βασιλίδος πεσόντας κατά την Αλωσιν», κόμπιασε, διέκοψε συγκινημένος και ξανάρχισε από την αρχή, ακολουθώντας όλο εκείνο το βυζαντινοπρεπές αυστηρό τυπικό που συνήθως παρακάμπτουν οι περισσότεροι λειτουργοί».

Χρόνια αργότερα μέσα στη θλιβερή αλλοτρίωση των πραγμάτων, όταν άλλοι φύγαμε και άλλοι χάθηκαν για πάντα, απέμεινε στερνός ο καλός μου φίλος ο Καλλίνικος, μόνος να τριγυρνά κάθε επέτειο του κουρσέματος, πότε στα τείχη και πότε κάτω απ' τους θόλους του ναού της του Θεού Σοφίας, ν' αναπολεί και να προσεύχεται εκεί, δίπλα στη σιδερόκλειστη πύλη των κατηγουμένων - όπου παιδιά μας έβαζαν ν' ακούσουμε τις αχνές ψαλμωδίες των τελευταίων λειτουργιών και τη θρηνώδια του «Παπά της Αγια-Σοφιάς».

Ακύλας Μήλλας, εφμ.
«Επτάλοφος», Μάιος 1994.

Ο πατήρ - Λευτέρης στο βυζαντινό ναό του Αγίου Γεωργίου του Χρυσοκέραμου στο Τσεγκέλκιοϊ. Ο ναός, φθαρμένος από το πέρασμα των αιώνων, κτίσμα ασφαλώς παλαιότατο, εκνεουργείται το 1750. Την επωνυμία Χρυσοκέραμος οφείλει στα χρυσά κεραμίδια που κάλυπταν τον τρούλο του στους βυζαντινούς χρόνους. Ένα από αυτά φυλάσσεται σήμερα ως κειμήλιο στο Ιερό Δώμα. 1994.

Και πώς λοιπόν τώρα να βρούμε ε-
μείς εκκλησία που να συμφωνή με
την εικόνα που χαραχθηκε στη μνή-
μη μας την παιδική. Από τότε που α-
νεβοκατεβαίναμε τις σκοτεινές
σκάλες του γυναικωνίτη και όλο
τρέμαμε μη μας πάρουν μυρωδιά και
μας μαλώσουν. Από τότε που βλέπα-
με θαυμαστικά τον καντηλανάφτη ν'
ανάβη με το ψηλό κοντάρι του τα κε-
ριά ένα-ένα των πολυελαίων.

Πώς να ξεχάσουμε τις μέρες τού-
τες, το βαθύ αίσθημα και μαζί την α-
πλότητα που ψέλνανε οι γηραλέοι
ψαλτάδες μας χωρίς έπαρση και χω-
ρίς μελοδραματισμούς. Με το κεφά-
λι γερμένο στα πλάγια στεκόντανε
στο παληό τους αναλόγιο που μύριζε
κερί, θυμίαμα και λάδι. Εψελναν με
την καρδιά και με την πίστη τους όλη
κι' εσύ που άκουες, τους ένοιωθες
αληθινά να φεύγουν και να υψώνο-
νται απ' τα εγκόσμια...

Εκεί που έπαιρνε να βραδιάζει, γέ-
μιζε ο δρόμος μαυροντυμένες, μαυ-
ροστολισμένες γρηές που πηγαίνανε
νωρίς-νωρίς με τη λαμπάδα και το
μαντήλι, στο χέρι διπλωμένο, να πιά-
σουνε στασίδι. Εκεί ο καθείς είχε το
στασίδι το δικό του απ' τον καιρό ι-
σως που κτίσθηκε η εκκλησία. Βρί-
σκονταν όμως κάτι χήρες, κάτι έρη-
μες που το 'χανε αφήσει και για τού-
το πηγαίνανε νωρίς να μη μείνουν
όρθιες. Και μη χάσουνε καμιά συλλα-
βή απ' τα άγια γράμματα.

Σιγά-σιγά γέμιζε η μισοσκοτεινή
εκκλησία βόμβο, γέμιζε σκιές! Μόνο
το ασημένιο εικόνισμα της Βαγγελί-
στρας στραφτοκοπούσε από τις φλό-
γες των κεριών που το φωτίζανε. Και
μόνο τα γλυκά, μυγδαλωτά μάτια της
Παναγίας, μένανε στο μισόφωτο και
τα μάντευες να σε κοιτούνε με αγά-
πη και λύπη ανάμικτη. Γιατί σε μας,
θαρρείς και τα εικονίσματα ακόμη εί-

χαν ψυχή. Θαρρείς κι' εκείνα ήταν
αλλοιώτικα... Μερικά τους ήταν πα-
λιά, εξαγνισμένα, εξαθύωμένα από
το καθημερινό λιβάνισμα, μερικά κα-
μωμένα επίτηδες για το χωριό του
Πατριάρχη, από τους καλύτερους α-
γιογράφους του Αγιονόρους. Είχε
και εικονίσματα σταλμένα από τη
χριστιανή Ρωσία στον Αργηγό της
Χριστιανοσύνης. Μα και άμφια που
δεν ξανάδα τέτοια, δυσκοπότερα πε-
ρίτεχνα, παράξενα κι' αρχαία θυμια-
τά, ευαγγέλια χρυσόδετα, όπως στο
Πατριαρχείο. Ακόμη είχαμε κι' έναν
Επιτάφιο κεντημένο μαργαριτάρι και
χρυσάφι αληθινό. Όλα, ό,τι βρίσκο-
νταν μέσα στην εκατοχρονίτικη και
εξωτερικά ασημαντη Ευαγγελίστρια
μας ήταν εκλεκτό και σπάνιο. Ασημέ-
νιο το κανί για το ροδόστομο του
Επιταφίου.

*Τατιάνα Σταύρου,
«Το ζωντανό Βυζάντιο».*

**«Μ' ό,τι έχει πριν από χρόνια χαθεί
και μ' ό,τι έχει μείνει
υποκείμενο εγώ παρανάλωμα»**

Γιώργος Πατριαρχέας, «Θέρος»

**Εσπερινός στην
Παναγία του Πέρα.
Σταυροδρόμι 1993.**

«Εκείνες τις μέρες όλο το νησί της Χάλκης με τους ανθρώπους, τα πουλιά, τα λουλούδια και τα δεντρικά του ήταν μια ψυχή που λάτρευε, που ανάδινε μύρα και αχολογούσε. Κάθε κάβος του και μια σκήπη, κάθε ψήλωμα κι ένα μοναστήρι. Κι όλα τους λειτουργιόντανε κατανυκτικά με των κυμάτων τον αίνο τον υγρό και τον αχό των πεύκων μέσα στη μοναξιά και την ερημιά τους. Θυμάμαι την Κυριακή των Βαΐων. Το λουλουδιασμένο νησί ολόκληρο ήταν ένα Ωσαννά. Κι ο Ναζωραίος, γλυκός σαν το έαρ, μεγαλόπρεπα ερχόταν και θρόνιαζε μέσα στις κεκαθαυμένες μας ψυχές, που κι αυτές μυστικά του ψάλλανε το Ωσαννά και το Αλληλούια. Ημασταν τότε εμείς οι απειρόκακοι

παίδες, είχαμε τον Θεό μας μέσα μας και παντού τον φέρναμε μαζί μας, στις εκκλησίες, στα παιχνίδια μας και στα όνειρά μας. Και το μικρό νησί μας ήταν η πόλις η αγία. Και περνούσαν ο Χριστός μέσα από τα ανθοσπαρμένα μας στενά δρομάκια και κάτω από τις λουδουδιασμένες μας φραγές, και περνούσαμε εμείς και τα μελτέμια που τρελοπαίζαν μέσα στα κλαδιά μας ραίνανε με όλα τα λουλούδια. Κι ήταν η πορεία μας θριαμβική, σαν όλες τις μεγάλες πορείες των ανθρώπων που έναν Θεό κλείνουν μέσα τους και τον χαίρονται με όλη την ψυχή τους».

*Δημήτρης Μάνος, «Η ζωή εν τάφω...», περ.
«Παιδικός κόσμος», Κωνσταντινούπολη,
Απρίλιος 1946.*

Η ετήσια λειτουργία της σκήτης του Αγίου Σπυρίδωνα, στο πλέον απόμακρο ακρωτήριο της Χάλκης των Πριγκηπονήσων. Σύντροφος της ερημιάς της ο ογδονταπεντάχρονος Θεόδωρος Ρόκας, κάτι περισσότερο από φύλακας, κάτι λιγότερο από ερημίτης, ζει από χρόνια ολομόναχος στην πάντα ονειρική της ατμόσφαιρα, απέναντι στον χρυσογάλαζο ορίζοντα με τα θολά βουνά της Βιθυνίας. Λιγότεροι από πενήντα Έλληνες ζουν σήμερα μόνιμα στην Ερατεινή Χάλκη, νησί που φιλοξένησε στα περιώνυμα μοναστήρια του τη Σχολή των Ελλήνων Εμπόρων και τη Θεολογική, αριθμώντας το 1875 περί τους 3.500 κατοίκους. Χάλκη 1994.

Πατριαρχική περιουλογή. Ο Οικουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαίος στην Εκκλησία του Μετοχίου Σινά. Φανάρι 1994.

«...ως Εκκλησία Κωνσταντινουπόλεως φροντίζομεν να διακρίνωμεν τα σημεία των καιρών και να κατευθύνωμεν ανάλογον την πορείαν... ή να εξαγοραζώμεθα τον καιρόν... Εχετε πάντοτε κατά νουν ότι είσθε Φαναριώται. Είναι ιδιότυπος είτε ο ιεράρχης, είτε ο εν γένει κληρικός του Φαναρίου.

»Αυτό το Φανάριον είναι τι πλέον της καθεστηκυίας έδρας εν τη Πόλει της Κεφαλής της Ορθοδοξίας. Είναι μια έννοια. Συμβολίζει την ικανότητα της ζωής να υπερβαίνει τον χολασμόν, την δυνατότητα της επιβιώσεως εν τη συνυπάρξει. Το Φανάριον είναι η τέχνη του να εξάγη τις εκ των χειρίστων δεδομένων το άριστον δυνατόν. Το Φανάριον είναι φορέυς υψίστων αξιών. Είναι υπομονή. Είναι σιωπή. Είναι ευγένεια. Η ευγένεια των παλαιών. Οχι ναρκισσισμός και στατικότητα. Φύλαξ του θησαυρού της αμωμήτου ημών πίστεως και της ιεράς παραδόσεως της Ανατολής, επενδεδυμένης τας άλλας παραδόσεις του γένους, όμως φύλαξ ενεργός και δυναμικός. Είναι η πύλη της Ανατολής ανεωγμένη προς την Δύσιν. Είναι ο ευαίσθητος δέκτης των μηνυμάτων της Δύσεως. Ερμηνευτής των μεγάλων στροφών του βίου του κόσμου. Το Φανάριον είναι μια Σχολή.

»Και ο Φαναριώτης είναι ο συγκερασμός της παραδόσεως και της προόδου, εν τη κατά πρόσωπον αντιμετώπιση της πραγματικότητας, οποιαδήποτε και αν είναι...».

Του μακαριστού Μητροπολίτου
Χαλκηδόνος Μελίτωνος

**Παντελεήμων Χα-
ραλαμπίδης, ρακο-
συλλέκτης. Γεννη-
μένος στο Νιχώρι,
πεννά τις τελευταί-
ες μέρες του
σε εγκαταλελειμ-
μένο κτίριο τρία
στενά πάνω από
το Πατριαρχείο.
Φανάρι 1993.**

Ήταν μια δύσκολη μέρα. Προσπαθούσα να φωτογραφίσω στη συνοικία των «φανατικών» λεγόμενων μουσουλμάνων, πίσω απ' τη Μεγάλη του Γένους Σχολή. Κουρασμένος και παγωμένος, ήμουν έτοιμος να τα παρατήσω, όταν είδα τον ηλικιωμένο άντρα που περπατούσε σέρνοντας τα πόδια του στην κεντρική οδό του Φαναρίου. Αρχισα να τον τραβάω από πίσω, ώσπου γύρισε προς το μέρος μου και είπε: «Να τους πεις όλους πως εγώ είμαι απομεινάρι της εποχής του Αμππούλ Χαμίτ, του σουλτάνου». Ακόμη περισσότερο με ξάφνιασε η βαριά προφορά των τουρκικών του.

Όπως γύρισε να φύγει, τον σταμάτησα και τον ρώτησα αν γνώριζε ελληνικά.

Μου επανέλαβε ήρεμα αυτά που είχε πει ωρίτερα.

Ξεδιαλέγοντας μεσ' απ' τα παραμιλητά του, καθώς τώρα περπατούσαμε δίπλα δίπλα, έμαθα πως τ' όνομά του ήταν Παντελεήμων Χαραλαμπίδης κι ότι για καιρό ζούσε στους δρόμους. Ένας Ρωμιός ρακοσυλλέκτης στην Κωνσταντινούπολη. Καθώς προσπαθούσα να μάθω την ιστορία του, συνέχιζε εκείνος να ξεχωρίζει και να μου παρουσιάζει όλα τα χρήσιμα κατ' αυτόν αντικείμενα που έβρισκε στο δρόμο. Χαρτιά, περιτυλίγματα, κομμάτια μέταλλο, το κάθε τι εξαφανιζόταν μέσα στις τσέπες της τεράστιας καμπαρντίνας την οποία κρατούσε κουμπωμένη στο ύψος του στήθους με μια

βίδα κι ένα παξιμάδι. Τον ακολούθησα μέχρι το τρίτο πάτωμα μιας παλιάς, ετοιμόρροπης οικοδομής στο άνω Φανάρι. Το σπίτι του, ένα δωμάτιο χωρίς θέρμανση μες το χειμώνα, ήταν γεμάτο σακούλες, μικροπράγματα, χαρτιά, σκουπίδια. Οι τοίχοι ήταν σκεπασμένοι με φωτογραφίες περιοδικών: της βασίλισσας Ελισάβετ, του Ατατούρκ, του Αγίου Νικολάου, της Λάνα Τάρνερ. Ανάμεσα στ' αποκόμματα πρόβαλλαν καρφίτσωμένες δύο παμπάλαιες φωτογραφίες μιας πολυμελούς ελληνικής οικογενείας, τραβηγμένες κάπου πριν από τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο. «Η οικογένειά μου», εξηγεί. «Χάθηκαν, χρόνια τώρα».

Κώστας Σακελλαρίου

Ο πατήρ Φιλόθεος με περίμενε στο χορταρισμένο αυλόγυρο του Αγίου Γεωργίου της Πύλης της Αδριανουπόλεως. Μετά από ένα βιαστικό καφέ με οδήγησε στα πίσω κελιά του περιβόλου όπου ανεβήκαμε μια σκοτεινή, στενή σκάλα, για να συναντήσουμε την τελευταία ενορίτισσά του. Ευτυχισμένη με τους επισκέπτες της η ενενηταεννιάχρονη κυρία Βικτώρια ξεσηκώθηκε να ψήσει καφέ.

Η μητρική της γλώσσα ήταν τα αλβανικά, και ώρες ώρες δυσκολευόμουν να παρακολουθήσω την ηλικιωμένη γυναίκα, καθώς δεν είχε μάθει ποτέ να χρησιμοποιεί στα ελληνικά της τον αόριστο. «Ο πατέρας μου φέρνει την οικογένεια εδώ στην Κωνσταντινούπολη από την Πρεμετή, από την Αλβανία, όταν είμαι μικρό κορίτσι. Όχι, δεν πηγαίνω

στο σχολείο, αλλά όταν έρχομαι εδώ όλοι σ' αυτή τη γειτονιά μιλάνε ελληνικά και εγώ μαθαίνω».

«Ορθόδοξη Ηπειρώτισσα» λοιπόν η κυρία Βικτώρια μέσα στο μωσαϊκό που αιώνες τώρα αποτελούσε η ρωμαϊκή μειονότητα της Πόλης. Της είπα ότι επιθυμούσα να τη φωτογραφίσω, καθώς ήταν το τελευταίο μέλος της ακραίας αυτής κοινότητας στην Πύλη της Αδριανουπόλεως. Αφού περίμενε ν' απομακρυνθεί ο πατήρ Φιλόθεος, ώστε να μην μπορεί να την ακούσει, είπε με χαμηλή φωνή: «Δεν είμαι στ' αλήθεια η τελευταία. Έχω δύο φίλες που παντρεύονται Τούρκους και ζουν ακόμα εδώ. Ίσως να πας να τις βρεις και να τις φωτογραφίσεις κι αυτές - τί λες;».

Κώστας Σακελλαρίου

Η κυρία Βικτώρια παιδί Βορειοηπειρωτών και από μικρή στην Πόλη, ενενήντα εννέα ετών σήμερα, μπροστά στο παράθυρο του σπιτιού της, που βλέπει στο τέμενος Μιχριμάχ. Πύλη Αδριανουπόλεως 1993.

Οποια έζησε στη σκιά του Ζαππείου, όσο λίγο κι αν ήταν, αδύνατον να ξέφυγε από την ανάμνηση και το παράδειγμα των δύο διαφορετικών υπάρξεων, μα που συμπλήρωναν ή μια την άλλη, την κυρία Ευθαλία Αδάμ και την κυρία Ελένη Στρούβαλη, τη διευθύντρια και την υποδιευθύντρια του Ζαππείου.

Η κυρία Αδάμ, μικρόσωμη, νευρώδης, με μαύρα σπινθηροβόλα μάτια και στενά σφιγμένα χείλη, ήταν ντυμένη με μαύρο μεταξωτό ποδήρες φόρεμα, πιστό στη μόδα του 1910, μα πάντα προσαρμοσμένο με κάποια λεπτομέρεια στην εκάστοτε αισθητική.

Εκτός από τη βαθειά γνώση της ελληνικής, κατείχε απόλυτα τη γαλλική και γερμανική φιλοσοφία και φιλολογία, είχε διδαχθεί ανώτερη παιδαγωγική στα πανεπιστήμια της Ελβετίας και της Γερμανίας, ταξίδευε σχεδόν κάθε καλοκαίρι στην Ευρώπη για να μεταφέρει στο Ζάππειο όλες τις προόδους των ξένων οικοτροφείων και φλογιζόταν από ένα ιδανικό: Να μορφώσει αληθινές μητέρες και δασκάλες και να τις σκορπίσει σε όλα τα γεωγραφικά πλάτη της διασποράς ακοίμητους κήρυκες και φρουρούς της ελληνικής ιδέας και του ελληνικού πολιτισμού.

Η κυρία Στρούβαλη μάλλον υψηλή, με σκούρο δέρμα και πολύχρωμα βαθυπράσινα μάτια. Φορούσε συχνά μαύρη μακριά κλος φούστα με διαφορετικές μπλούζες «λενζερρί» αριστουργήματα λεπτής εργασίας και πολλές φορές κολλαρισμένο κεντητό ψηλό κολλάρο...

Δεν αποχωριζόταν σχεδόν ποτέ μια χρυσή αλυσίδα με οβάλ αμέθυστους σε κανονικές αποστάσεις, που έκρυβε στη μεταξωτή σφιχτή ζώνη της φούστας της ένα σμαλτοστολισμένο ρολογάκι, το συμβουλευόταν στις αρχές και στο τέλος του μαθήματος. Βάδιζε αργά και με μεγαλοπρέπεια στους διαδρόμους κρατώντας πάντα κάποιο πολύτιμο δεμένο βιβλίο και τα ονειροπόλα μάτια της φαίνονταν να παρακολουθούν όπως λέει ο Λεκόντ ντε Λιλ: Un reve interieur qu' ils n' achevent jamais.

...Ποια δεν την θυμάται να διδάσκει «Τα μάτια της ψυχής μου» του Κωστή Παλαμά, ή να αναλύει το μονόλογο της Αντιγόνης, στη μετάφραση του Ραγκαβή που αποστηθίζαμε;

— Ω, αδελφής Ισμήνης, φίλη κεφαλή! Γνωρίζεις τίνα των Οιδίποδος κακών επί ζωής μας δεν μας έπεμψεν ο Ζευσ; Τις οίδε ποίαν θλίψιν, ποίαν κάκωσιν, ποίαν αισχύνην, ποίαν καταφρονησιν, κ.τ.λ., κ.τ.λ., κ.τ.λ.

Ελένη Χαλκούση,
«Πόλη, αγάπη μου»

Ζωγράφειο Λύκειο Αρρένων. Κτισμένο σε σχέδια του Κωνσταντινουπολίτη αρχιτέκτονα Περικλή Φωτιάδη, διά ηγεμονικής δωρεάς του Χρηστάκη εφέντη Ζωγράφου, το επιβλητικό κτίσμα εόρτασε τον Σεπτέμβριο του 1993 τα εκατό χρόνια της ιδρύσεώς του. Αιώνόβιο, ήδη, με τις στρατιές μαθητών και τους χιλιάδες αποφοίτους, που διέπρεψαν σε όλους τους τομείς της ανθρωπίνης δραστηριότητας, εκτέλεσε και συνεχίζει να εκτελεί με συνέπεια, αξιοπρέπεια και αυτοσεβασμό την ιερή απέναντι στο Γένος αποστολή του. Σταυροδρόμι 1993.

Την 12 του λήξαντος μηνός, καθά εγκαίρως είχομεν προαναγγείλει, εγένετο η υπέρ του Συσσιτίου των απόρων μαθητριών του Κεντρικού Παρθεναγωγείου της Κοινότητος Σταυροδρομίου σχολική εορτή με τους ελληνικούς χορούς και με τα ελληνικά άσματα. Η ευρυτάτη αίθουσα των τελετών ήτο ασφυκτικώς πλήρης και πολλοί μετά λύπης απήρχοντο, καθό μη ευρίσκοντες ούτε μίαν καν θέσιν. Αν υπολογίσωμεν εις 1.000 περίπου τους προσελθόντας δεν θα είνε ποσώς υπερβολικός ο αριθμός ούτος.

Οι υπό των υπερδιακοσίων μαθητριών του γυμνασιακού τμήματος και της Αστικής σχολής χορευθέντες χοροί ήσαν οι εξής εννέα: Πηδηκτός των Μεγάρων, Τράτα, Πεντοζάλη, Κουλουριώτικος, Συρτός της Θράκης, Καλαματιανός, Τσάμικος, Το μαύρο γεμενί και Νησιώτικος αντικρουστός.

Μεταξύ τούτων είχον παρεντεθή, ποικιλίας χάριν, και σχολικαί τινες παραστάσεις ελληνικαί και γαλλικαί.

[...]

Ως κατακλείς εις την ωραίαν και πρωτοφανή ταύτην εορτήν εψάλη υπό 100 φωνών τον παθητικώτατον δημώδες άσμα Λάγι αρνί, του οποίου η μάγος μουσική μετά της εμμέτρου υποθέσεως εν άλλη στήλη δημοσιεύεται. Τα παταγώδη χειροκροτήματα και αι παρατεταμένα επευφημιαί ήσαν αι μόναι ζωηραί ενδείξεις συμπαθείας και επαίνων των ακροατών προς τας φιλοτίμους Ελληνίδας μας.

Περ. «Μουσική»,
Κωνσταντινούπολη, Ιούνιος 1913.

Παραμονή Χριστουγέννων: οι νέοι του Φερίκιοϊ ψυχαγωγούν γηροκομούμενους και ασθενείς στο ελληνικό νοσοκομείο του Μπαλουκλί. Ο σύλλογος νέων του Φερίκιοϊ αποτελεί σημαντική διέξοδο για τη δημιουργικότητα της νέας γενιάς των Ελλήνων της Πόλης. Μπαλουκλί 1994.

Η μεταπολεμική εκείνη εποχή ήταν, για τον Ελληνισμό της Πόλης, η χρυσή εποχή. Μετά την σκληρότατη μεταχείριση που είχαν υποστεί τόσο οι ομογενείς όσο και οι Έλληνες υπήκοοι από την τουρκική κυβέρνηση που είχε εφαρμόσει την εξοντωτική φορολογία του Βαρλίκ και είχε οργανώσει αποστολές νέων στρατευσίμων ομογε-

νών στα βάθη της Μικράς Ασίας με πρόθεση να τους εξαφανίσει, η νίκη των Συμμάχων και η εχθρική στάση της Μόσχας είχε βαθύτατα επηρεάσει τη στάση των τουρκικών αρχών και μάλιστα από την εποχή που η Ελλάδα είχε απελευθερωθεί και συγκαταλεγόταν μεταξύ των νικητών. Τα πολλά ιστορικά σχολεία, η Μεγάλη του Γένους

Σχολή, το Ζωγράφειον, το Ζάππειον, η Θεολογική Σχολή Χάλκης γνώριζαν πάλι μέρες ακμής και η ομογένεια είχε ανακτήσει, μέχρις ενός βαθμού, το αίσθημα της ασφαλείας. Στους κεντρικούς δρόμους του Πέραν δεν άκουγες παρά ελληνικά και τα περισσότερα καταστήματα ήταν σε ελληνικά χέρια. Οι Τούρκοι δεν έδειχναν να ενο-

χλούνται από τη δραστηριότητα αυτή γιατί είχαν, απλούστατα, τη βεβαιότητα ότι, αν χρειαζόταν ποτέ, θα μπορούσαν, με δύο τρία καλοζυγισμένα διοικητικά μέτρα να εκφοβίσουν τους ομογενείς που θα ζάρωναν πάλι, τι άλλο να κάνουν οι δύστυχοι...

Αγγελος Βλάχος, «Μια φορά κι έναν καιρό ένας διπλωμάτης...»

Σήμερα το πρωί ξαναδιάβασα μια περιγραφή του 1910 για τον εορτασμό της ημέρας του Αγίου Στεφάνου στο ομώνυμο παραθαλάσσιο χωριό. Ο αφηγητής περιγράφει τους ιερείς και τα παπαδοπαίδια να διασχίζουν το χωριό με λάβαρα, θυμιατήρια κι ένα μικρό κοπάδι πρόβατα. Ξανάνοιξα την εφημερίδα «Απογευματινή», μια από τις δύο ελληνικές εφημερίδες που απόμειναν στην Πόλη, και πληροφορήθηκα πως «...μετά το πέρας της λειτουργίας θα ακολουθήσουν οι

θυσίες των ζώων (κουρμπάνια), προσφορά των φιλακούθων χριστιανών».

Όταν έφτασα στον Άγιο Στέφανο διαπίστωνα ότι οι μισοί τουλάχιστον από τους συγκεντρωμένους ήταν μουσουλμάνοι, που περίμεναν ανυπόμονα την σφαγή των σαράντα περιπίου προβάτων. Εκείνα πάλι στέκονταν καρτερικά στην παραλία, λίγο παρακάτω απ' το πρόσφατα εγκαινιασμένο Mac Donald' s. Την ώρα που οι ιερείς ευλογούσαν τα ζώα,

την προσοχή μου τράξηξαν τα ανήσυχα βλέμματα των παπαδοπαίδων, ανήσυχα από αυτό που θα ακολουθούσε.

Με την πρώτη μαχαιριά το πλήθος ρίχτηκε προς τα εμπρός. Ο καθένας αγωνιζόταν να μουσκέψει το κομμάτι βαμβάκι που κρατούσε, καθώς όλοι - χριστιανοί και μουσουλμάνοι - λαχταρούσαν λίγη από την ευλογία που έκρυβε μέσα του το αίμα των σφαγμένων ζώων.

Κώστας Σακελλαρίου

Νέα γυναίκα με παιδί στο αγίασμα της Αγίας Παρασκευής στα Θεραπεία. Κτισμένο στον ιστορικό κόλπο του Φαρμακίου, το προάστιο αυτό γνώρισε άλλοτε δόξες και μεγαλεία ως «θερινόν ενδιαίτημα των αριστοκρατικών εφ' ημών γραϊκικών οικογενειών». Θεραπεία 1993.

Σε πρωτοσυνάντησα, σαν είμουνα παιδί, σ' ένα ανηφορικό καλντιρίμι του Φαναριού,
Μια καντήλα στο Μουχλιό φώτιζε το ευγενικό πρόσωπό σου.
Μήπως νάσαι, άραγες, μια από τις μύριες μορφές που πήρε, κι άφησε, διαδοχικά, ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος;

Νίκος Εγγονόπουλος, «Μπολιβάρ».

**Ιερείς πριν από τη
Θεία Λειτουργία
σε ναό της πάλαι
ποτέ μεγαλωνύ-
μου ενορίας του
Πέρα. 1994.**

...Ενορία μηδέν, όλα μη-
δέν, εκτός από το όνομα
και τη μνήμη, τις δυο ανίκη-
τες δωρεές του Θεού. Σπίτι
προσκυνήσεώς Του, χωρίς
απόκριση των κεκλημένων.
Καμπάνα που σκορπάει τα
κύματά της στον αιθέρα,
μόνο για να τ' ακούση ο Θε-
ός. Απ' αυτή την κοσμική έ-
ρημο, κρατώ στη μνήμη την
τελευταία Πατριαρχική χο-
ροστασία. Την έδεσα στο
μυαλό μου σαν απόκοσμη
σύζευξη πρώτης και τελευ-
ταιάς ώρας.

Μπαίνεις να λειτουργη-
θής, να σφίξεις στη φούχτα
σου τις άυλες παρουσίες,
να εισρεύση στο είναι σου
όλο το υπερκόσμιο γεγο-
νός, αυτό που στέκεται α-
σύλληπτο στο μετρημένο
χρόνο σου, στη ζωή σου.
Και στην πιο υπερούσια ώ-
ρα έρχεται κάτι εξίσου δυ-
νατό, θαυμαστό, να ισορρο-
πήση την έκστασή σου, να
δώση μια αδελφή από τον
κόσμο στην ουράνια εξαι-
ρετικότητα· έρχεται το
θαύμα της ικεσίας αυτού
του λαού στην πυρωμένη
του μοναχικότητα...

Ευάγγελος Γαλάνης,
Μητροπολίτης Πέργης,
«Λαός Χάριτος»

Στη ρωσική εκκλησία του Γαλατά Ρωμιοί και Λευκορώσοι τιμούν μαζί τη γιορτή του αγίου Ανδρέα. Η εκκλησία βρίσκεται στον τελευταίο όροφο ενός κτιρίου που αποτελούσε άλλοτε ενδιάμεσο σταθμό για τους προσκυνητές της Ρωσίας στο δρόμο τους προς το Άγιον Όρος. Γαλατάς 1993.

Τα χρόνια εκείνα όταν έφτανε ο κόσμος στο ριχτίμι, ο Παπαβασίλης με τους άλλους παπάδες και τους διάκους ξεχώριζε από την πομπή και κατευθυνόταν στον δαφνοστολισμένο γρίπο. Ο καρaboκύρης περήφανος, με τις φαρδιές μουστάκες και τις βράκες του, άπλωνε το χέρι και τους ανέβαζε, έπαιρναν μετά και τους ψαλτάδες και αλάργευαν. Τα καράβια και οι βάρκες ένα γύρω, στολισμένες και αυτές και πλημμυρισμένες με κόσμο με λαμπάδες και κεριά, πλαισιώναν τη σκηνή. Στην προκυμαία τώρα ζεσταίνονταν τα παλικάρια που θα 'πεφταν σε λίγο για τον σταυρό. Πίσω τους οι ζαπτιέδες με τον αρχηγό της Χωροφυλακής, τον Μεχμέτ Εφέντη και άλλοι επίσημοι Τούρκοι με τα φέσια τους παρακολουθούσαν με ενδιαφέρον την τελετή. Ο Εξοχώτατος Σαλήχ Πασσάς, διοικητής της Αυτοκρατορικής Ναυτικής Σχολής, που πάντα μεριμούσε για τα προβλήματα της Ρωμείκης κοινότητας, συζητούσε στο μπαλκόνια του Λιασκαϊκού αρχοντικού με τον Κωνσταντίνο Ηλιάσκο. Και οι δυό τους έστεκαν κουκουλωμένοι στις ατλαζένιες γούνες τους. Τα διπλανά αρχοντόσπιτα του Μαγιαδάκη, του Βουτυρά και τα μπαλκόνια του Λέμμη ήταν κατάμεστα με κόσμο...

Ο Παπαβασίλης, ο Πρωτόπαπας, γέννημα - θρέμμα του νησιού, ευκίνητος και ζωηρός δίνει οδηγίες στους κωπηλάτες. Ο γρίπος ξανοίγεται προς τα βορεινά, κόντρα στα ρεύματα, έτσι που η θάλασσα να φέρει το σταυρό προς το ριχτίμι, να μην πουντιάσουν τα παιδιά με τέτοιο παλιόκαιρο. Οι ψαλτάδες έψαλλαν πολλές φορές το «Εν Ιορδάνη βαπτίζομένου Σου, Κύριε...», το 'φελνε στο τέλος και ο Πρωτόπαπας και πετούσε τον σταυρό στη θάλασσα... «Τιμή μεγάλη για κείνον που θα 'βγαζε τον σταυρό... Θα ήταν ο καλύτερος κολυμβητής, τα παιδιά θα τον έδειχναν με το δάχτυλο και για πολλά χρόνια όλοι θα θυμούνταν το όνομά του. Ο πρώτος που θα τον έπιανε θα τον έδιδε στους άλλους τρεις πρώτους για προσκύνημα και κατόπι, μέσα σε αλλαγαμούς, θα έπαιρνε τις ευλογίες του Πρωτόπαπα. Υστερα, αν ήταν ο Δεσπότης, θα πήγαινε να πάρει και τις δικές του ευλογίες. Μετά θα έβαζαν τον σταυρό σε ασημένιο δίσκο και η συνοδεία θα τραβούσε πίσω για την Εκκλησία. Και θα άρχιζε το βιολι! Θα γυρνούσαν πόρτα-πόρτα τους καφενέδες και τα σπίτια του νησιού, αρχίζοντας από τα μεγάλα αρχοντικά και τους προύχοντες, να μαζέψουν τα ρεγάλα τους. Τους άμειβαν πλουσιοπάροχα και τους κερνούσαν, κατά το έθιμο, με ούζα και κονιάκ. Η Χάλκη πανηγύριζε γιορταστικά όλη τη μέρα, κανένα μαγαζί δεν άνοιγε και τα κεπέγκια της αγοράς έμεναν κλεισμένα. Και το βράδυ γενόταν η δεύτερη τελετή, στις ταβέρνες αυτή τη φρά, και το φαγοπότι θα κρατούσε πολλές μέρες ώσπου να φαγωθούν όλα τα μαζέματα. Γιατί «του σταυρού τα λεφτά» δεν ήταν σε καλό να κρατηθούν...

...Θεοφάνεια 1973. Ο Γιάννος εκείνο το πρωί κατέβασε πάλε από το ει-
κονοστάσι τον σιντεφένιο σταυρό
του προπάππου, τον έκρυψε κάτω α-
πό το τριμμένο παλτό του και κατη-
φόρισε για τον Αη Νικόλα. Μια μέρα
σαν τις άλλες για τη Χάλκη. Η καθη-
μερινή κίνηση στο Τσαρσί... Οι Τουρ-
κολαζοί μπακάληδες άνοιγαν ένα-έ-
να τα μαγαζιά τους. Μόνο στην
Εκκλησία μαζεμένα πέντε - δέκα γε-
ροντάκια.

Ο Γιάννος προσπέρασε και τα τε-
λευταία σπίτια του χωριού και μπρο-
στά στο ερειπωμένο αρχοντικό του
Ηλιάσκου, στέκι των αραμπατζήδων

τώρα, θυμήθηκε τις παλιές εκείνες
μέρες... Ξανάδε τον εαυτό του παλι-
καράκι, να βουτά με τον Τσάλδα και
τον Διαμαντάρα και να βγάζει τον
σταυρό.

Σταυροκοπήθηκε και κατέβασε μια
γερή ρουφηξιά κονιάκ που έκρυβε
στην τσέπη του... Σ' ένα βραχάκι πί-
σω από το λιμάνι πέρα απ' τα Τσου-
καλάδικα σταμάτησε. Ησυχά όλα, γα-
λήνια, ψυχή τριγύρω... Μακριά κατά
τους Βόρδωνους, ένα καράβι έσκιζε
τη θάλασσα... Ξεντύθηκε βιαστικά,
κατέβασε το υπόλοιπο κονιάκ, πέτα-
ξε μακριά στη θάλασσα και μπουκάλι
και σταυρό... «Αγιε Νικόλα μου, και

του χρόνου να με αξιώσεις...» Και
πήδηξε στα παγωμένα νερά!

Απέραντη γαλήνη στο νησί. Η Πρί-
γκηπος πέρα για πέρα στον ορίζοντα
και στο βουνό του Αη Γιώργη θεμε-
λιωμένο υψηλά το μοναστήρι... Από
κάτω πέρασε ο Γιάννος κουκουλω-
μένος στο τριμμένο παλτό του. Με
τον σταυρό κρυμμένο μέσα στα ρού-
χα -να μην δουν οι Τούρκοι- θα γυρί-
σει σπίτι-σπίτι όπως τα παλιά τα χρό-
νια. Γέρασε πια, πέρασε τα εβδομή-
ντα, μα βαστάει... Η μάνα του από
τον Χάρακα, ο πατέρας του Παλιοελ-
λαδίτης, έχει επτά παιδιά -το ένα εί-
ναι εκεί, στα Εφταδέλφια- και δεν

ξέρει πόσα εγγόνια. Ο Αη Νικόλας
πάντα βοηθάει να συνεχίζει μόνος
αυτός την παράδοση, το βιολί. «Γιατί
πρέπει να υπάρχει πάντα και ένας
Τρελόγιαννος για να ρίχνει το σταυ-
ρό!» Χτυπά απέναντι την πόρτα της
γριάς Βικτωρίας της Πασαδέαινας...
Ωσπου να τον ανοίξουν γυρνά και με
βλέπει, «γιατρέ μου και του χρό-
νου», κουνά τα χέρια χαρούμενος.
Ετοιμάζω μισό ποτήρι κονιάκ να το
κατεβάσει «στην υγεία του Αη Νικό-
λα», μονορούφι...

Ακύλας Μήλλας,
«Η Χάλκη των Πριγκηπονητών».

Αγισμός
των υδά-
των στο
Τσεγκέκλι-
οί της ασια-
τικής ακτής
του Βοσπό-
ρου. Μετά
τα Σεπτεμ-
βριανά του
1955 και
για περίπου
σαράντα
χρόνια η
παράδοση
της ρίψης
του σταυ-
ρού είχε ε-
γκαταλει-
φθεί. Τσε-
γκέκλιοϊ
1993.

Η σκέψη μου σε σένα πάλι τριγυρνά μελαγχολικό κατατόπι, στο βάθος του Κερατίου Κόλπου, ιστορικό Φανάρι, χώμα μου γενέθλιο.

Νοερά περπατώ το στενό σου ακροθαλάσσι με την ξύλινη αποβάθρα, όπου έρχεται να σταματήσει το μικρό βαπόρι της Πόλης και βλέπω πλάι τ' αραγμένα καΐκια και τις βάρκες με τους Τούρκους κωπηλάτες να καλούν, ονομάζοντάς τους μ' αρχοντικότατους τίτλους, τους λίγους περαστικούς πελάτες για να καταφέρουν να τους πάρουν και να τους κατεβάσουν με λίγα γροσάκια στο Γαλατά ή στο Βυζάντιο.

● Γκελ πασάμ, γκελ μπέιμ, έλα πασά μου, έλα μπέη μου...

Ανιστορώ τους καλντεριμόστρωτους δρόμους σου, σκιασμένους από τις άσπρες ακακίες, ανιστορώ τα καφενεία σου, το ένα πλάι στο άλλο, κατάντικρα στην τούρκικη βρύση με το αστείρευτο νερό, που ξεχειλίζει τη γούρνα και λασπώνει τους δρόμους.

Κατατόπι μου γενέθλιο και δοξασμένο.

Βλέπω νοερά τα παλιά σου αρχοντόσπιτα με τα σαχνισιά και τα καγκελόφραχτα παράθυρα, κατοικητήρια άλλες φορές ηγεμόνων και πριγκίπων και συλλογιέμαι τα σημερινά σου τα φτωχικά απάνω στις πλαγιές, ή κατά μάκρος του δρόμου προς τον Εβραϊκό Μπαλατά, ν' ακουμπούν την κουρασμένη πλάτη απάνω στο μισογκρέμιστο τείχος του Αυτοκράτορα Θεοφίλου.

Ανιστορώ τα τόσο κοπιαστικά πέτρινα σκαλοπάτια των ανηφόρων σου. Πόσες φορές δεν τ' αναρριχήθηκα για να φτάσω σαν σε βραβείο προς το Βυζαντινό Μοναστήρι της Παμμακαριστού, τον Άγιο Ιωάννη εν Τρούλλω ή τις κινστέρνες του Βώνου και της Πουλχερίας!

Νοσταλγώ απέναντι στα ιεροραφτάδικα και τα εργαστήρια των αγιογράφων σου, κάποιες πενιχρές βιτρίνες βιβλιοπωλείων, όπου ρεκλαμάρονται φυλλάδες παπάδων και δασκάλων. Νοσταλγώ τους σχολαστικούς κι αυστηρούς καθηγητές σου, που κάθισα κατάντρικά τους παιδί στο θρανίο, για να δασκαλευτώ να γράφω την αρχαίζουσα.

Κατατόπι μου γενέθλιο.

Ανιστορώ τις πολλές σου εκκλησίες, τα μετόχια ανάμεσα στους κήπους με τα πλατάνια και τα καλλιεργημένα από τους καντηλανάφτες λουλούδια. Ανιστορώ το Πατριαρχείο σου, τους μητροπολίτες σου, τους παπάδες, τους όμορφους διάκους. Μετανοιώνω πικρά γιατί κάποτε σκαλίζοντας αντίθρησκα βιβλία, ήρθε η ώρα να μην τους πιστέψω.

Νοσταλγώ ακόμα το γέρο εκείνο Δεσπότη που τον έβλεπα κάθε βράδυ, να 'ρχεται στο παράθυρό του βρισκόμενος αυτός στη σκοτεινή άκρια της ζωής, για να κοιτάξει την άλλη της τη φωτερήν άκρια, τα μικρά - μικρά μαθητούδια να σκολνούνε στη γραμμή και χεροπιασμένα από τις δύο κατώτερες τάξεις του δημοτικού σχολείου.

Αντώνης Γαλούρης, «Βυζαντινά και Φαναριώτικα σκίτσα».

Μητροπολίτης στην Αγία Τράπεζα του Αη-Δημήτρη του Κανάβη στο Μπαλατά. Ο ναός αυτός, τελευταίος σταθμός της περιπλάνησης του Πατριαρχείου πριν από την τελική του εγκατάσταση στο Φανάρι, ήταν ετοιμόρροπος τα τελευταία χρόνια. Το 1994 με χρηματική ενίσχυση από τις Σέρρες άρχισε η αναστήλωσή του. Μπαλατάς 1993.

Τυλιγμένος στο μαύρο ράσο του, με τα μεγάλα λιγνά χέρια του σαν διπλωμένες φτερούγες αητού, κίτταξε ο Γέροντας, στα τελευταία του, με βλέμμα εκπληκτικό, όπου η Πατριαρχική περηφάνεια αναμινύονταν με τον λυτρωτικό καθαρισμό, η διείσδυση με τον σπαραγμό. Υστερα μίλησε:

«Κοιμούνται εν ηρεμία οι κεκοιμημένοι μας αιώνες πολλούς. Δεν θα τους εγκαταλείψωμεν. Θα προδώσωμεν την αγίαν κληρονομίαν αυτού του λαού της χάριτος; Μα τότε θα στερέψουν όλα τα Αγιάσματα, θα σιωπήσουν οι Αγιοι της Επταλόφου.

Και η Γερόντισσα η Ρωμηοσύνη; Και η Πόλη;

Οι αριθμοί...! Οι αριθμοί που τελειώνουν και οι άνθρωποι που δεν τελειώνουν. Κί' ας κάνουμε για τον κάθε νεκρό μας δυο κηδείες, μια γι' αυτόν που φεύγει και μια γι' αυτούς που μένουν. Μα πάντα η φυγή έχει τα σύμβολα του πάθους της. Απ' αυτό βγαίνει η καινούργια ιστορία που την γράφει το μεγάλο δάχτυλο του Θεού.

Λέγει κάπου ο Ξενοφών: «... των δ' αδοκίτων πόρον δίδωσιν ο Θεός».

Απροσδόκητα δίδει μια λύση ο Θεός.

Μα βέβαια...».

**Ευάγγελος Γαλάνης
Μητροπολίτης Πέργης,
«Λαός Χάριτος»**

Όπως όταν
 γυρίζεις απ' τα ξένα και τύχει ν' ανοίξεις
 παλιά κασέλα κλειδωμένη από καιρό
 και βρεις κουρέλια από τα ρούχα που φορούσες
 σε όμορφες ώρες, σε γιορτές με φώτα
 πολύχρωμα, καθρεφτισμένα, που όλο χαμηλώνουν
 και μένει μόνο το άρωμα της απουσίας
 μιας νέας μορφής

Αλήθεια, τα συντρίμια
 δεν είναι εκείνα· εσύ 'σαι το ρημάδι·
 σε κυνηγούν με μια παράξενη παρθενιά
 στο σπίτι στο γραφείο στις δεξιώσεις
 των μεγιστάνων, στον ανομολόγητο φόβο του ύπνου·

Γιώργος Σεφέρης,
 «Το σπίτι κοντά στη θάλασσα».

Ο κυρ-Σταμάτης, υπάλληλος του γραφείου κηδειών Αγγελίδη, στο ναΐσκο όπου από το 1864 βρίσκεται το νεκροταφείο της εν Πέρα Ελληνικής Ορθοδόξου κοινότητας. Παλαιότερα, από το 1672 και επί δύο περίπου αιώνες, ως νεκροταφείο χρησίμευε το τετράγωνο του Ταξιέμ, όπου εγειρόνται σήμερα ο Ιερός Ναός της Αγίας Τριάδος και το μέγαρο του Ζαππείου Παρθεναγωγείου. Σισλί 1993.

Και πώς θα γίνει με τη θλίψη που τον κυριεύει όταν θα θυμάται τον τόπο και τους ανθρώπους που αγάπησε και αναγκάστηκε να εγκαταλείψει;

[...]

Τι έντονα σκέφτεται τον κήπο των παιδικών του χρόνων, τα ίδια τα χρόνια του, τα παιδικά, το εξοχικό του σπίτι.

Ετσι όπως έμειναν ζωντανά, αξεθώριαστα στη μνήμη.

Πού είναι η μουριά, οι κληματαριές, η συκιά;

Το μόνο που έχει απ' τον κήπο των παλιών χρόνων είναι ένα παρτέρι μεγάλο με δυόσμο, στο νέο κήπο του.

Πόσα χρόνια πριν η μάνα του τον είχε δώσει ένα κλαρί, τυλιγμένο μ'

ένα βρεγμένο μαντήλι.

«Πάρτο έτσι, τυλιγμένο υγρό. Ετσι δεν ξεραίνεται. Πάρτο και φύτεψέ το στον κήπο της νέας σου πατρίδας. Πάρτο», τον είχε πει.

Και ήταν σαν ευλογία μάνας. Το ένα κλαρί έδωσε άλλο κι ένα ακόμα και πολλά άλλα νέα κλαριά.

Αριστείδης Κ. Καρυοφύλλης,
 «Οι Λύκοι».

Μαυροφόρες πάνω από φέρετρο. Στην Πόλη, οι ανακοινώσεις στις εφημερίδες «Ηχώ» και «Απογευματινή» ενημερώνουν τη μειονότητα, όταν φεύγει κάποιο μέλος της. Εγγρί Καπί 1993.

Ηταν μια αδύνατη, χαμογελαστή, μικροκαμωμένη γριούλα.

Δεν την άκουσα ποτέ να παραπονιέται για τίποτα και πάντα δόξαζε τον Θεό. Η κυρία Φρόσω είχε γεννηθεί πριν 90 χρόνια(...) την εποχή του Σουλτάνου Αμπντούλ Χαμίτ του Β'. Τα σύνορα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας τότε ακόμη επεκτεινονταν από την Αλβανία μέχρι την Υεμένη και ήταν η χρυσή εποχή της Ρωμοσύνης στην βασιλεύουσα.

(...) Ούτε που κατάλαβε πώς πέρασαν τα χρόνια, πώς έφυγαν τα αγαπημένα πρόσωπα, πώς μετανάστευσαν συγγενείς και φίλοι στην Ελλάδα. Αυτή ήταν ευτυχισμένη στον δικό της κόσμο, στο ξύλινο σπίτι που κατοικούσε στην Χάλκη μαζί με τις γάτες της. Ποτέ δεν σκέφθηκε να φύγει από το νησί. Οι Τούρκοι του νησιού την ονόμαζαν «η μαντάμ με τις γάτες». Όταν όμως άρχισε η κυρία Φρόσω να ξεχνάει τα φαγητά στην φωτιά

και το αέριο αναμμένο, όταν δηλαδή το να ζει μόνη άρχισε να καταντά επικίνδυνο, αποφάσισαν οι συγγενείς ότι ήρθε η ώρα να την βάλουν σε οίκο ευγηρίας, στο Μπαλουκλή δηλαδή, αφού άλλος δεν υπάρχει για τους Ρωμιούς της Πόλης.

Στα χρόνια που πέρασε εκεί δεν ζήτησε τίποτα από κανένα· μόνη της επιθυμία να τη θάψουν στο νησί, κοντά στη μαντίσα της (...)

Στην κηδεία της που έγινε στον

Αγιο Νικόλαο της Χάλκης την 1η Δεκεμβρίου του 1994 παραβρέθηκαν πέντε - έξη μόλις άτομα. Το φέρετρό της το σήκωσαν και δύο Τούρκοι. Δεν βρέθηκαν τέσσερις Ρωμοί σε κατάλληλη ηλικία να σηκώσουν το φέρετρό της. Ας είναι αιωνία η μνήμη της και ελαφρύ το χώμα που την σκεπάζει.

Ορχάν Τουρκέρ,

Κωνσταντινούπολη, 20.2.1995

(αναδημοσίευση, εφμ.

«Επτάλοφος», Φεβρουάριος 1995

...Πρέπει πια να πηγαίνω. Αλλά γιατί είχα έρθει εδώ; Μετά από τα δεκαέξι μου έπαυσα να πιστεύω στους νεκρούς. Το ξέρω ότι τίποτα πια δεν υπάρχει κάτω από την ταφόπετρα του αδελφού μου παρά μόνο χώμα. Ή μήπως είναι αυτά τα χώματα που μας έλκουν και τα αποκαλούμε πατρίδα;

Καθώς κατηφόριζα έστριψα τα μάτια μου γύρω για μια τελευταία φορά. Πλησίασα τον μεγαλοπρεπή τάφο που φάνταζε με τα αγάλματά του. Στο μάρμαρο ήταν χαραγμένη μια επιγραφή: «Νικόλαος και Ελένη Ζαρίφη, 1815-1891». Όταν θα ξανάρθω στην Πόλη δεν πιστεύω ότι θα ξαναπεράσω από 'δω. Αυτός ο χώρος μου είναι ξένος, χαμένος μέσα στο χρόνο...

Ηρακλής Μήλλας, «Απορίες στο Νεκροταφείο του Σισλίου», περ. «Yeni Düşün», Κωνσταντινούπολη 1989.